

Михайло Костів,

доктор філософії в галузі історії, завідувач відділу,
Національний музей Голодомору-геноциду
вул. Лаврська 3, Київ, 01015, Україна
e-mail: kostivmb@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4101-6661>
Web of Science Researcher ID: AAV-5522-2020
Scopus Author ID: 57218419170

МІСЦЕВА ПРЕСА УСРР ПОЧАТКУ 1930-х РОКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ

Розглянуто районні газети різних регіонів УСРР як джерело для вивчення окремих аспектів повсякденного життя початку 1930-х років, таких як господарсько-політичні кампанії (наприклад, посівна і хлібозаготівлі), антирелігійні заходи, стан сфер культури, освіти, медицини тощо. Продемонстровано, що, попри своє пропагандистське наповнення і цензурні обмеження, локальна преса містить цінні повідомлення, що відбивають реалії свого часу. Така інформація з'являлася в газетах передусім завдяки публікаціям робсількорів, які нерідко були вихідцями із села й тому розуміли місцеву специфіку.

Ключові слова: пропаганда, місцева преса УСРР, початок 1930-х років, Голодомор, робсількор, повсякденне життя, хлібозаготівлі, колективізація.

Преса може бути предметом дослідження не тільки історії, зокрема джерелознавчих студій, а й журналістики, мовознавства, соціальних наук тощо. Незважаючи на свою заідеологізованість, газети СРСР є важливим джерелом з історії повсякдення й локальної історії окремих населених пунктів, інформацію про які складно знайти в архівах. Попри намагання комуністичного режиму приховати негативні явища (антисанітарію, безгосподарність, бідність, безпритульність, жалюгідний стан культурної, освітньої та медичної сфер), у районних газетах знаходимо чимало інформації про тогочасні реалії.

Усі цитовані в нашій статті районні газети зберігаються у відділі газетних фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. У цитатах збережено оригінальні орфографію й пунктуацію.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчаючи повсякдення жителів УСРР початку 1930-х років, деякі дослідники використовували матеріали місцевої преси. Зокрема, Р. Любавський аналізував повсякдення робітників Харкова 1930-х років та визначив, що друковані періодичні видання були способом популяризації нових радянських обрядових і відпочинкових практик [27]. Інший аспект радянського повсякденного життя – «житлове питання» – розглянула на матеріалах центральної й регіональної харківської преси І. Мартинова [29]. Л. Якубова писала, що преса охоплювала всі сфери людського життя: газети обов'язково були доступні на робочому місці (навіть на колгоспних полях у спеціальних вагончиках), а «у вільний від стаханівської роботи час сільські трударі в обов'язковому порядку слухали політінформації, здійснювали читку газет» [52, с. 473].

Комуністичну пропаганду в пресі Радянського Союзу вивчали американські вчені Г. Ласвелл [59] та П. Кенез [58]. Утім закордонні дослідники переважно зосереджувались на центральних партійних газетах («Правда», «Известия»). Американський дослідник М. Леноу в розвідці «Агітація, пропаганда і «сталінізація» радянської преси (1922–1930)» [60] вказує на «одноголосність» («single voice») періодики (тобто її одноманітність, подібність використовуваних лексичних і синтаксичних структур, штампів тощо), яка посилювалася з плином часу. Попри диференціацію преси за цільовою аудиторією, до читача промовляли не десятки самостійних голосів журналістів і партійних керівників, а єдиний голос режиму.

Останніми роками українські дослідники активно вивчають радянську пресу. Це, зокрема, О. Вакульчук [5], О. Коляструк [22], К. Лук'янець [26], І. Сипченко [47], Т. Сопронюк [49], М. Тимошик [50], І. Якубовський та С. Старовойт [56].

Метою пропонованої статті є аналіз потенціалу місцевої преси як джерела для вивчення повсякдення мешканців УСРР на початку 1930-х років. **Завдання** – виявити, як у локальній пресі розкрито такі аспекти повсякденного життя як «господарсько-політичні» кампанії, побут, освіта й медицина.

Методологія дослідження ґрунтується на аналізі першоджерел та критичному аналізі. Критичний підхід передбачає оцінку авторських інтенцій, можливих спотворень чи впливів зовнішніх факторів на представлену інформацію.

Новизна статті полягає в комплексному аналізі матеріалів місцевої преси як джерельної бази для вивчення повсякденного життя українського села в 1930-х роках, а також введенні в обіг матеріалів робітників, які здебільшого були вихідцями із села та добре розуміли місцеву специфіку.

Виклад основного матеріалу. Серед ключових тем, які висвітлювали місцеві газети в досліджуваний період, були так звані господарсько-політичні кампанії – колективізація, розкуркулення, посівна, хлібозаготівлі тощо. Особливу увагу варто звернути на повідомлення про хлібозаготівельну кампанію 1932 р., що стала прикриттям вилучення продовольства. У Кремлі добре розуміли, до яких наслідків призведе така політика, і вимагали посилення заходів для виконання плану.

Від початку жнив улітку 1932 р. в місцевій пресі масово друкували матеріали про хлібозаготівельну кампанію [23]. Режим намагався використати газети для тиску на селянство. «Наш район до цього часу ще не закінчив уборку врожаю, обмолоту. Перед райгазетою стоїть велике завдання по організації мас на закінчення цих робіт, на боротьбу з утратами, з розкраданням хліба», – ідеться в статті про першу річницю заснування менської районної газети на Чернігівщині [44].

3-поміж статей на тему хлібозаготівель звертаємо увагу на лист колгоспника із с. Яблунівка на Прилуччині, у якому йдеться про «куркульську агітацію». Автор переповідає слова селян, які «зривають» хлібозаготівлі: «щодали відволікатимем молотьбу, тим більше хліба ззимо, а в державу менш дамо» [51]. Схожі матеріали публікували і в інших виданнях: «Хліба в нас тільки для себе, державі давати нічого, поділим хліб так як у минулому році», – цитують у замітці агітацію «підкуркульника» Осипенка, який нещодавно був головою колгоспу [35]. Такі настрої підтверджують офіційні документи. Наприклад, станом на 1 грудня 1932 р. Прилуцький і Бобровицький райони Чернігівської області виконали план по одноосібному сектору на 15% і 17% відповідно [31, с. 249].

По всій території УСРР на рубежі 1920-х – 1930-х років фіксуються масові виступи проти дій режиму, зокрема хлібозаготівель. Публікації про акти спротиву регулювала стаття № 37 (Про куркульський терор) Переліку таємних відомостей, які не підлягають оголошенню з метою охорони економіко-політичних інтересів СРСР. Зокрема заборонялося публікувати «узагальнюючі дані за той чи інший проміжок часу, або з того чи іншого району, області, краю, матеріали про куркульську терористичну діяльність (вбивства, побиття радпрацівників, громадських-активістів і т. д., підпали їхніх господарств). Відомості про посилення куркульського терору, про соц. склад терористів і т. п.» [34, арк. 67]. До статті додано примітку про те, що оприлюднювати дані про окремі терористичні акти можна з дозволу Секретно-політичного відділу ОДПУ або Повноважного Представництва (ПП) ОДПУ країв і областей [34, арк. 67]. Одним із небагатьох винятків, коли ці правила не були дотримані до кінця, є стаття

в корюківській газеті «Більшовицькі темпи», де згадано про вбивства двох голів сільських рад у 1932 р. та замах у 1931 р. [53].

Після ухвалення Постанови ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 р. у пресі зростає кількість публікацій про арешти «розкрадачів хліба» на колгоспних полях. Такі матеріали здебільшого закінчувалися засудженням голодних селян, які, щоб вижити, йшли на колгоспні поля в надії роздобути харчі.

Вже в перші дні дії горезвісної постанови місцеві активісти публікували в газеті імена осіб, до яких можна було її застосувати. Наприклад, в одному з дописів автори звинуватили колись заможну жінку у «шкідництві» – зрізанні колосків із колгоспного поля – і запропонували застосувати до неї постанову від 7 серпня [17]. В малодівицькій газеті знаходимо інформацію про покарання за цим «законом» жительки с. Воронівки, яку засудили до 8 років виправно-трудових таборів за збирання та зрізування колосків [14]. Але попри всі ризики, пов'язані зі збиранням колосків, виснажені голодом українські селяни наважувалися йти на поля навіть після затримань [16].

Восени 1932 р. преса масово писала про викриття «куркульських ям» [6, 19, 20], тобто відвертий грабунок селян під виглядом виконання плану хлібозаготівлі. Це фактично означало активізацію репресивних заходів проти українців з метою повного вилучення продовольства. Крім конфіскації знайдених продуктів (часто внаслідок неналежних умов зберігання вони вже були непридатними для споживання), селян притягали до кримінальної відповідальності за «нищення хліба» та «саботаж». Про виявлення і вилучення продуктів харчування з печі під час обшуків буксирною бригадою писала миргородська газета: «Контрактант 5 участку с. Зівець Лісничий Яків Юх., весь час кричав, що хліба нема, а завдання в 12 центнерів хліба виконав лише 4 цен. 23 клг. а тим часом свій хліб поховав частину якого 27 п. вдалося за заявкою бідноти викрити в печі» [55].

Хлібозаготівельну кампанію 1933 р. місцева преса показувала з дещо іншого ракурсу. Зменшилася кількість розгромних матеріалів про «куркулів-шкідників», натомість автори частіше описували «колгоспні нововведення». Наприклад, «Правда Прилуччини» повідомляла, що в мільківському колгоспі на жнивах організовано два табори, з яких можна відлучитися тільки з дозволу бригадира: «Для таборів зробили спеціальні переїзні будки, де можна сховатися від негоди і які є середовищем масової політичної роботи» [37]. У цих таборах не забували про пропагандистські заходи навіть під час коротких перерв від роботи. «Партпровід» забезпечували три члени партії і два кандидати. Газета повідомляла й про пильну охорону полів:

«Безперервно їздить удень 6 об'їзників і стільки ж уночі. Поставили дві вишки, на яких удень і вночі вартують по черзі колгоспники» [37]. Якщо відкинути ідеологічне забарвлення статті, то в ній бачимо яскравий опис колгоспного рабства. Селянам, щоб вижити, не залишалося іншого вибору, крім важкої праці в колгоспі за їжу.

Попри свій пропагандистський характер, преса висвітлювала багато реальних елементів повсякдення. Наприклад, бахмацька газета описала ситуацію з тракторами у колективних господарствах. Автор замітки констатує: «Трактори щоденно більше стоять на ремонті, а ніж працюють» [24]. Безгосподарність у колгоспах призводила й до нещасних випадків: «...під час роботи тракторист Териков Д. попав під трактора й одержав тяжкі пошкодження здоров'я» [24].

В одній з газет повідомляється про реакцію селян на автомобіль: «Шофер Корюківського Райвиконкому, що приїхав до с. Домашлін, замість того, щоб пояснити селянам, які ніколи не бачили автомобіля, що це за машина, – він побив одного хлопця і селяне за такий вчинок обурились. /.../ їдучи на машині шофер не застерігає ні людей ні худоби і часто навмисно лякає худобу. Треба обережніше їздити машиною» [57]. У районній пресі траплялися й дописи про побутові бійки між сусідами [33].

Про скрутне становище з доступом до непродовольчих товарів, зокрема одягу, свідчить матеріал про нагородження кращих робсількорів Середино-Будського району. До дня преси їх преміювали передплатою на центральні газети, а редакторів найкращих польових газет – парою штанів [41].

У місцевій комуністичній пресі знаходимо матеріали, що демонструють формальне ставлення до антирелігійної пропаганди і несприйняття її навіть серед активу. На шпальтах менської газети «Колгоспна праця» натрапляємо на замітку сількорбригади з с. Бендерівці. У ній ідеться про секретаря осередку Комуністичної спілки молоді (КСМ) Федора Котельгу, який «зірвав» доповідь на антиріздвяну тему: «Перед самим початком доповіді Котельзі здалося сидіти дуже скучно й він зібравши молодь, запропонував піти на вечорниці. Вечір було зірвано» [2].

Намагання режиму змусити селян працювати в релігійні свята не завжди досягали успіху. Навесні, коли більшість публікацій у пресі були присвячені посівній кампанії, з'явилася замітка про колгосп «Червона зірка» (с. Бутівка, Менський р-н), де автор розкритикував правління колгоспу за затримку посіву ячменю. Відповідальні особи пояснювали її тим, що на свята Благовіщення та Благовісника (7, 8 квітня) сіяти не можна [54].

У глухівській районній газеті повідомляється про «колишнього активіста», який не вийшов на Великдень на роботу. Його прізвище редакція

колгоспної стінгазети помістила у список «прогульників». «Побачивши своє прізвище в газеті, він стягнув її з стіни і прилюдно порвав на шматки» [43]. Така поведінка «колишнього активіста» стала одним із численних актів спротиву більшовицькій політиці, але відповідь репресивної системи не забарилася: «Від редакції: вимагаємо від прокуратури негайно розслідувати цей факт і притягнути Шевелева до суворої відповідальности» [8].

Таким чином використовуючи різні інформаційні приводи, кореспонденти намагалися всіляко дискредитувати релігію. У газетах викривали особисті «злодіяння» духовенства, а на противагу їм звеличували новий устрій, зокрема свята, пов'язані з працею – день врожаю чи першої борозни. Ці «святкування» режим використовував для ще більшого виснаження українського селянства, оскільки часто саме під час них ставили до виконання нереальні плани і спонукали до «ударної праці». Водночас із викривальних публікацій місцевої преси можна отримати й інформацію про реальне ставлення селян до антирелігійної кампанії, яку не розуміла і не сприймала навіть частина низової ланки активу партії. Про стан культури у сільській місцевості дізнаємося з публікацій робсількорів, безпосередньо відповідальних за цю сферу. Більшість матеріалів місцевих кореспондентів викривальні. Зазвичай у них ідеться про погану роботу осіб, які мали б організувати культурне життя села. Натомість представники бібліотек, музеїв, сільбудів здебільшого звітують про успіхи у своїй роботі.

На підставі викривальних матеріалів, написаних робсількорами, можна говорити про доволі скромні успіхи «культурного будівництва» на селі. Наприклад, в одній зі статей газети «Правда Прилуччини» розповідається про голову сільбуду: «Він прогавив і колективізацію, і ліквідацію глитайні, і сівбу. Усі гуртки та курси, що працювали при сільбуді, тепер дали дуба» [46]. У газеті «Червона Носівщина» так описано інспекцію школи та сільбуду с. Данчин в грудні 1932 р.: «Сільбуд закритий, радіоприймач розбитий» [45]. Схожа ситуація була і в інших «закладах культури». Наприклад, дуже характерним є опис «червоного кутка» в Барвінківському районі: «При артілі “Червоний клич” Никопільської сільради червоний куток зовсім не працює, бо будинок де він міститься не обладнано, приміщення без вікон, тут завжди повно бруду» [15]. Частина колбудів та хат-читалень просто зачинені [28].

Водночас заклади культури відповідали за пропагандистську підтримку масових кампаній. Наприклад, у період посівної посилювалася робота з селянами, які постійно мали перебувати під «ідеологічною опікою». Культурно-масову роботу розгортали безпосередньо в полі під час сівби

та збирання врожаю. Під керівництвом комсомолу та вчителів організували бригади, які розвозили газети та книжки, влаштовували розмови під час перерви на обід та у вечірній час [3].

Окремі рекомендації розроблялись і для відзначення нових свят. Наприклад, до Першого травня передбачена була художня частина у колгоспах та дитячі ранки в школах. Крім таких заходів, обов'язковою лишалася праця в полі та на городах [40]. У межах відзначення «XV роковин Жовтня» преса закликала до виконання господарсько-політичних кампаній [13]. Зокрема, закладам культури Куп'янського району рекомендували: «Будинки колективиста, клуби, школи, червоні кутки, готують до Жовтневих свят вистави, деклямації, концерти масові співи, оркестри з матеріалу відповідно завдань Жовтневих свят» [36].

У газеті «Соціалістичне село» знаходимо інформацію про «вшанування» дня смерті Леніна. Повідомляється, що голова робіткому Вейзбахівського радгоспу (Малодівицький р-н) паралельно з приуроченими до цього дня зборами сільради організував у радгоспі ««танці до упаду» з різними непристойними вигуками» [7]. За таку поведінку газета дала голові робіткому характеристику «запеклий опортуніст».

Із преси отримуємо й фрагментарну інформацію про українізацію культури. У фейлетоні, опублікованому в газеті «Більшовицький шлях» за 20 липня 1931 р., автор кепкує з вивіски «Народный дом»: «Історії цих одинадцяти літер в Корюківці ніхто не знає й балакають різне. Одні кажуть, що в 1926 р. (р. будування) в Корюківці не було жодного українця. Другі кажуть, навпаки, що українці були, але маляр, якому було намалювати назву будинку, був великий шовініст і ненавидів української мови» [21]. Автор критикує й кінобюлетень у Народному домі, який рясніє росіянізмами, та вимагає виправити ситуацію.

Також з газетних публікацій отримуємо інформацію про діяльність хорів, оркестрів, драмгуртків, які діяли при сільбудах. Ці матеріали показують чітке агітаційне спрямування сфери культури. У досліджуваний період вона фактично вела пропагандистську підтримку Голодомору-геноциду. До цієї роботи долучались місцеві робсількори – через їхні викривальні статті дізнаємося про неефективність комуністичної пропаганди та несприйняття українцями політики тоталітарного режиму наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років.

Місцеві газети згадували і про проблеми шкільної освіти. Наприклад, у зміївській районці є повідомлення про абсолютно непридатну для навчання взимку школу в с. Рябухине (нині – с. Гуляйполе, Харківський р-н): «Коли розбиреться велика віхола, то в Рябушанську школу надимає

повно з надвору снігу. У школі досі не вставили подвійних вікон, а в деяких зовсім шибок немає» [38].

У гадацькій районній газеті йдеться про відмову трьох освітян із с. Рашівка (нині – Миргородський р-н, Полтавська обл.) брати участь у вилученні продуктів харчування в селян – мовою тогочасних газет його подавали як «розгортання масової роботи» [32]. Зазначається, що сільрада звернулася до райкому з проханням звільнити цих працівників школи [32].

Крім того, газети містили «сезонні» серії публікацій, що стосувались освітньої сфери: складання іспитів, вступ до навчальних закладів тощо. Наприклад, у «Колгоспному житті» (Остер) за 23 травня 1931 р. висвітлюється екзаменація у школах. Статті на цю тему знаходимо у кількох попередніх та наступних числах газети [1]. До слова, публікації – протилежні між собою за змістом. Одна описує ідеалізовано-утопічну ситуацію: учні відповідали бадьоро, впевнено, змістовно [4], інша – розгромна: педагогів критиковано за те, що вони не забирають учнів із колгоспу на уроки і не провели перепису школярів на своїх ділянках [25]. Такий прийом – публікація полярних оцінних суджень («зразковий – вартий осуду») замість об'єктивної інформації – був типовим для комуністичної преси. Газета прямо вказувала читачеві «правильний» напрям мислення і водночас монополізувала право на «оцінювання» подій і явищ.

На цьому тлі вирізнялися матеріали центральної преси УСРР та СРСР про зразкові школи у великих містах [18] і навіть про роботу з мистецького виховання дітей [48]. Такі публікації мали на меті створити ідеалізований образ радянської освіти, тоді як місцева преса більш реально відбивала стан справ на місцях. У центральних газетах дописи про недостатнє матеріальне забезпечення шкіл практично не публікували.

Крім того, тема освіти в місцевих газетах висвітлювалась у ключі виконання господарсько-політичних кампаній. Пропагуючи ідеалізоване уявлення про радянську школу як взірць для наслідування, локальна преса водночас повідомляла про незадовільний стан освіти, зумовлений і браком матеріальних ресурсів, і байдужістю населення й чиновників до цих проблем. Також саме місцеві газети ставали «трибунами» для таврування вчителів, названих «ворогами народу».

Коли йдеться про медицину, то в місцевій пресі публікували матеріали про епідемії, які поширювалися через антисанітарію й відсутність належного медичного обслуговування. Зокрема, натрапляємо на численні публікації про дизентерію: «Зараз Корюківський район небезпечний на захоруння дизентерією (різачкою). У Погорільцях та Козилівці

є випадки захворювання (можливо й по інших селах). Розповсюджується різачка мухами та забрудненою питовою водою» [39].

У корюківській районці у червні 1931 р. була опублікована постанова місцевого РВК «Про підтримання в санітарному стані м. Корюківки та про санітарні заходи по інших селищах району» [10], де йшлося про дотримання чистоти вулиць та питної води в колодязях. У тому самому числі газети надрукована й постанова про обов'язкове щеплення від натуральної віспи [11] у межах загальноукраїнської кампанії. Проте спалахам цієї хвороби в регіоні запобігти не вдалося – про це свідчить опублікований у «Колективісті Буринщини» на початку 1932 р. наказ місцевого райвиконкому про боротьбу зі спалахом віспи на території Попово-Слобідської сільради [9]. Схожі накази публікували і в інших газетах [12].

Заміток і статей про заклади охорони здоров'я в районних газетах небагато і стосуються вони не так власне медичних тем, як окремих інцидентів за участю лікарів. Наприклад, в одному з чисел варвинської газети натрапляємо на коротке повідомлення про арешт райінспектора з охорони здоров'я «за розтрату грошей, продуктів, зрив ясельної кампанії, дискредитацію радянської охорони здоров'я» [30]. Дуже нечасто трапляються матеріали про смерті від хвороб. Наприклад, у газеті «Розгорнутим фронтом» (с. Козельщина, нині – Полтавська обл.) уміщено повідомлення про місцевого сількора, який помер від «туберкульозу спинного стовба» [42].

Отже, висвітлення стану медицини відбувалося переважно за рахунок публікації офіційних документів (причому всі постанови, що стосувалися медицини, були обов'язковими до виконання) та повідомлень про окремі інциденти, пов'язані з працівниками медичних закладів.

Висновки. Місцева преса УСРР початку 1930-х років може бути джерелом для вивчення історії повсякдення за умови її критичного опрацювання й аналізу. Більшість матеріалів у цих газетах, у тому числі й публікації, що стосуються сфери культури, освіти й медицини, пов'язані з темою виконання «господарсько-політичних кампаній». Така риторика відображає пріоритети в політиці комуністичного режиму – зокрема, максимальне викачування ресурсів з українського села. Унікальність матеріалів локальної преси полягає в тому, що вони повідомляють про окремі, часто дрібні, події на місцях, на основі яких можна вивчати настрої й поведінку населення та робити висновки про обмежену ефективність радянської пропаганди.

Список бібліографічних посилань

1. 21 травня почалися перевірочні іспити в школах. *Колгоспне життя (Остер)*. 1931. 23 трав. С. 2.
2. Бідний. Зірвав роботу. *Колгоспна праця (Мена)*. 1932. 18 січ. С. 2.
3. Бондар. Організуймо культурне обслуговування сіячів. *Правда Прилуччини*. 1930. 27 берез. С. 3.
4. Бухман, Тополь. Перевірочні іспити розпочалися. *Колгоспне життя (Остер)*. 1931. 23 трав. С. 2.
5. Вакульчук О. Багатотиражні газети України як феномен радянської преси (1917–1941 рр.) : дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 2022. 427 с.
6. Варчан. Папка Грицько – співає куркульські пісні. *Поліський комунар (Корон)*. 1932. 17 листоп. С. 1.
7. Від опортунізму відрізнити не можна. *Соціалістичне село (Мала Дівиця)*. 1932. 30 січ. С. 2.
8. Від редакції. *Колективіст Глухівщини*. 1933. 5 трав. С. 2.
9. Голова Райвиконкому Неїзжалий. Секретар РВК Рябенко. Наказ № 1 Районового виконавчого комітету про боротьбу з епідемією віспи. *Колективіст Буринщини*. 1932. 7 січ. С. 4.
10. Голова РВК Бортників. Секретар Мирошніченко. Обов'язкова постанова № 16 Корюківського РВК «Про підтримання в санітарному стані м. Корюківки та про санітарні заходи по інших селищах району» від 18 червня 1931 року. *Більшовицький шлях (Корюківка)*. 1931. 25 черв. С. 4.
11. Голова РВК Бортників. Секретар Мирошніченко. Обов'язкова постанова № 17 РВК «Про обов'язкове віспопріщеплення» від 18 червня 1931 року. *Більшовицький шлях (Корюківка)*. 1931. 25 черв. С. 4.
12. Голова Міськради Решетар, Голова Секції Здравоохорони Краснопольський. Обов'язкова постанова № 17-а Кобеляцької Міської Ради з 22-го червня. *За колективізацію (Кобеляки)*. 1931. 4 лип. С. 2.
13. Готуймося до XV роковин Жовтня. *Колективний шлях (Куп'янськ)*. 1932. 24 жовт. С. 2.
14. Грудневий. За розкрадання громадської власности до 8 років далеких таборів. *Соціалістичне село (Мала Дівиця)*. 1932. 27 листоп. С. 1.
15. Група колгоспників. Відремонтувати приміщення червоного кутка. *Правда Барвінківщини*. 1931. 23 листоп. С. 2.
16. Д. К. Рішуче боротися з крадіжками хліба. *За колективізацію (Лебедин)*. 1932. 9 серп. С. 1.
17. До плитаяки Самійленкової застосувати постанову ЦВК та РНК. *Правда Прилуччини*. 1932. 14 серп. С. 1.

18. Доценко І. Школа соціалістичного міста. *Вісті ВУЦВК*. 1933. 5 січ. С. 4.
19. Кириченко. Вчинки куркульських підлабужників суворо засудити. *Поліський комунар (Корон)*. 1932. 7 листоп. С. 4.
20. Коновалов. Куркулі хліб ховають і родичів заохочують. *Поліський комунар (Корон)*. 1932. 17 листоп. С. 1.
21. Кольцов П. У Корюківці «маються». *Більшовицький шлях (Корюківка)*. 1931. 20 лип. С. 2.
22. Коляструк О. Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті роки ХХ ст.) : дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 275 с.
23. Костів М. Хлібозаготівельна кампанія 1932-го на Чернігівщині (за матеріалами місцевої преси). *Матеріали Міжнар. конф. «Штучні голоди в Україні ХХ ст.» (Київ, 16 трав. 2018 р.)*. Київ – Дрогобич: Коло, 2018. С. 165–170.
24. Кучма. Хто винен у нещасних випадках. *За соціалістичний врожай (Бахмач)*. 1933. 23 лип. С. 1.
25. Куць. Їх іспити не турбують. *Колгоспне життя (Остер)*. 1931. 23 трав. С. 2.
26. Лук'янець К. Екзистенційний вибір низових виконавців хлібозаготівель під час Голодомору за матеріалами районної преси Чернігівської області. *Проблема екзистенційного вибору під час Голодомору-геноциду* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (20 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 243–253.
27. Любавський Р. Робочі клуби і радянська дозвілля трудівників Харкова у 1920-ті роки. *Україна Модерна*. URL: <http://uamoderna.com/md/lyubavsky-sovietization-workers-leisure-time> (дата звернення 09.02.2024).
28. Малько. Культурбота на замку. *Більшовик (Близнюки)*. 1934. 3 лют. С. 2.
29. Мартинова І. «Житлове питання» в Харкові у 1920–30-ті роки в дискурсі преси. *Зб. наук. пр. «Історія та географія»* / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2019. Вип. 56. С. 94–101. <https://doi.org/10.34142/2313-2345.2019.56.13>
30. Медробітник. Злочинця покарано. *Соціалістичний наступ (Варва)*. 1933. 13 лют. С. 2.
31. Настрої та поведінка населення Чернігівщини в умовах сталінської революції «згори». 1928–1938 / авт. вступ. ст. та упоряд.: О. Коваленко, Р. Подкур, В. Васильєв, О. Лисенко. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2012. 464 с.
32. Найстар. Освітяни Рашівки осторонь готування до сівби. Заплямувати

вчинки Зінченка, Зімбалецької та Киці. *Будівник соціалізму (Гадяч)*. 1933. 27 берез. С. 4.

33. Очевидець. Хтось повинен реагувати. *Більшовицький шлях (Корюківка)*. 1931. 15 верес. С. 2.

34. Перечень (на мирное время) А) сведений, составляющих военную тайну и не подлежащих оглашению в целях охранения военных интересов СССР. Б) сведений, составляющих тайну и не подлежащих оглашению в целях охранения экономико-политическ. интересов СССР. *Держархів Чернігівської обл.* Ф. Р-3621. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 43–74.

35. Підкуркульникові дано відсічі. *Колгоспна праця (Мена)*. 1932. 25 серп. С. 2.

36. Плян проведення XV-річчя Жовтневої революції по Куп'янському р-ну. *Коллективный шлях (Куп'янськ)*. 1932. 24 жовт. С. 2.

37. Погорілий. Досвід Мільок перейняти всім колгоспам. *Правда Прилуччини*. 1933. 1 серп. С. 1.

38. Пономаренко М. Холодна школа й літні настрої в роботі Рябушанських керівників. *Правда Зміївщини*. 1932. 24 лют. С. 2.

39. Райздоровінспектор Гарицький. Наш район небезпечний на дизентерію. Всі на боротьбу за чистоту. *Більшовицький шлях (Корюківка)*. 1931. 18 серп. С. 4.

40. Райкомісія. Плян-календар проведення міжнародного пролетарського свята І-го травня в Менському районі. *Колгоспна праця (Мена)*. 1933. 28 квіт. С. 1.

41. Районова комісія. Постанова комісії про переведення дня преси 4/V–33 року. *Конопляр С-Будищини*. 1933. 5 трав. С. 1.

42. Редакція газети «Розгорнутим фронтом» з великим жалем повідомляє... *Розгорнутим фронтом (Козельщина)*. 1931. 26 листоп. С. 4.

43. Рибалка М. Затискувача самокритики Шевелева покарати. *Коллективіст Глухівщини*. 1933. 5 трав. С. 2.

44. Рік упертої праці. *Колгоспна праця (Мена)*. 1932. 25 серп. С. 1.

45. Рубаник В. Зламати опір данинських головотесів. *Червона Носівщина*. 1933. 6 груд. С. 2.

46. Самарін. Тікає від роботи, як дідько від ладану. *Правда Прилуччини*. 1930. 19 квіт. С. 2.

47. Сипченко І. Районна преса Сумщини 30-х рр. XX ст. як засіб ідеологічного впливу на маси. *Образ: щорічний наук. зб. / Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка*. 2015. Вип. 1 (16). С. 130–137.

48. Совещание по художественному воспитанию детей. *Правда*. 1933. 3 янв. С. 4.

49. Сопронюк Т. Свято 8 березня в роки Голодомору (на матеріалах районної преси Чернігівщини). *Сіверянський літопис*. 2021. № 5. С. 75–80. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5732907>.
50. Тимошик М. Районні газети як організатори сількорівського руху в умовах ствердження в Україні комуно-більшовицької системи. *Сіверянський літопис*. 2017. № 4. С. 215–222.
51. Треба вжити негайних заходів. *Правда Прилуччини*. 1932. 21 листоп. С. 1.
52. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя : колективна монографія / відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2012. 785 с.
53. Фіге І. Вбито тов. Горбача І. С. *Більшовицький шлях (Корюківка)*. 1932. 21 лип. С. 2.
54. Чабан. Не святкувати, а сіяти. *Колгоспна праця (Мена)*. 1932. 27 квіт. С. 1.
55. Швачич. Негайно судити. *Червона трибуна (Миргород)*. 1932. 22 листоп. С. 1.
56. Якубовський І., Старовойт С. Урядові постанови на шпальтах районної преси 1932–1933 рр. як засіб формування викривлених уявлень про організаторів Голодомору (за матеріалами газет Київської та Чернігівської обл.). *Сторінки історії*. 2023. № 57. С. 255–269. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.57.2023.294441>
57. Ярема. Хуліганить не слід. *Більшовицький шлях (Корюківка)*. 1931. 15 верес. С. 4.
58. Kenez P. *The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. 308 p.
59. Lasswell H. *The Theory of Political Propaganda*. *American Political Science Review*. 1927. Vol. 21. Issue 3. Pp. 627-631.
60. Lenoe M. E. *Agitation, Propaganda, and 'Stalinization' of the Soviet Press, 1922-1930*. *The Carl Beck Papers in Russian & East European Studies*. No. 1305. August 1988. 109 p.

References

- 1.21 travnia pochalysia perevirochni ispyty v shkolakh [On May 21, verification exams began in school]. (1931, May 23). *Kolhospne zhyttia (Oster) – Collective Farm Life (Oster)*, p. 2 [in Ukrainian].
2. Bidnyi. (1932, January 18). Zirvav robotu [He made the work impossible]. *Kolhospna pratsia (Mena) – Collective Farm Work (Mena)*, p. 2 [in Ukrainian].

3. Bondar. (1930, March 27). Orhanizuimo kulturne obsluhovuvannia siiachiv [Let's organize a cultural service for the sowers.]. *Pravda Pryluchchyny – The Truth of Pryluchchyna*, p. 3 [in Ukrainian].

4. Bukhman, & Topol. (1931, May 23). Perevirochni ispyty rozpochalysia [Verification exams have started]. *Kolhospne zhyttya (Oster) – Collective Farm Life (Oster)*, p. 2 [in Ukrainian].

5. Vakulchuk, O. (2022). Bahatotyrazhni hazety Ukrainy yak fenomen radianskoï presy (1917-1941 rr.) [Mass-circulation press of Ukraine as a phenomenon of the Soviet press (1917-1941)]. *Doctor's thesis* [in Ukrainian].

6. Varchan. (1932, November 17). Papka Hrytsko – spivaie kurkulski pisni [Papka Hrytsko sings kurkul songs]. *Poliskyyi komunar (Korop) – Polissky Communard (Korop)*, p. 1 [in Ukrainian].

7. Vid oportunizmu vidrizhnyty ne mozhna [It cannot be distinguished from opportunism]. (1932, January 30). *Sotsialistychne selo (Mala Divytsia) – Socialist Village (Mala Divytsia)*, p. 2 [in Ukrainian].

8. Vid redaktsii [From the editors]. (1933, May 5). *Kolektyvist Hlukhivshchyny – Collectivist of Glukhiv Region*, p. 2 [in Ukrainian].

9. Holova Raivykonkomu Neizzhalyi, & Sekretar RVK Riabenko. (1932, January 7). Nakaz № 1 Raionovoho vykonavchoho komitetu pro borotbu z epidemiieiu vispy [Order No. 1 of the District Executive Committee on the fight against the smallpox epidemic]. *Kolektyvist Buryynshchyny – Collectivist of the Buryyn Region*, p. 4 [in Ukrainian].

10. Holova RVK Bortnykiv, & Sekretar Myroshnychenko. (1931, June 25). Oboviazkova postanova № 16. Koriukivskoho RVK “Pro pidtrymannia v sanitarnomu stani m. Koriukivky ta pro sanitarni zakhody po inshykh selyshchakh raionu” vid 18 chervnia 1931 r. [Mandatory resolution No. 16 of the Koriukivka REC “On maintaining the sanitary condition of the town of Koriukivka and on sanitary measures in other settlements of the district” from June 18, 1931]. *Bilshovytskyi shliakh (Koriukivka) – Bolshevik Road (Koryukivka)*, p. 4 [in Ukrainian].

11. Holova RVK Bortnykiv, & Sekretar Myroshnychenko. (1931, June 25). Oboviazkova postanova № 17 Koriukivskoho RVK “Pro oboviazkove vispropyryshchepлення” vid 18 chervnia 1931 r. [Mandatory resolution No. 16 of the Koriukivka REC “On mandatory smallpox vaccination” from June 18, 1931]. *Bilshovytskyi shliakh (Koriukivka) – Bolshevik Road (Koryukivka)*, p. 4 [in Ukrainian].

12. Holova Miskrady Reshetar, & Holova Sektsii Zdravokhorony Krasnopolskyi. (1931, July 4). Obov'iazkova postanova № 17-a Kobeliatskoï Miskoi Rady z 22-ho chervnia [Mandatory Resolution No. 17-a of the

Kobeliaky City Council from June 22]. *Za kolektyvizatsiiu (Kobeliaky) – For Collectivization (Kobelyak)*, p. 2 [in Ukrainian].

13. Hotuimosia do XV rokovyn Zhovtnia [Let's prepare for the 15 th anniversary of October]. (1932, October 24). *Kolektyvnyi shliakh (Kupiansk) – Collective Road (Kupiansk)*, p. 2 [in Ukrainian].

14. Hrudnevyi. (1932, November 27). *Za rozkradannia hromadskoi vlasnosti do 8 rokiv dalekykh taboriv* [For theft of public property – up to 8 years in camps]. *Sotsiialistychne selo (Mala Divytsia) – Socialist Village (Mala Divytsia)*, p. 1 [in Ukrainian].

15. Hrupa kolhospykiv. (1931, November 23). *Vidremontuvaty prymyshchennia chervonoho kutka* [Renovate the premises of the red corner]. *Pravda Barvinkivshchyny – The Truth of Barvinkivshchyna*, p. 2 [in Ukrainian].

16. D. K. (1932, August 9). *Rishuche borotysia z kradizhkamy khliba* [Resolutely fight bread theft]. *Za kolektyvizatsiiu (Lebedyn) – For Collectivization (Lebedyn)*, p. 1 [in Ukrainian].

17. *Do hlytaiaky Samiilenkovoï zastosuvaty postanovu TsVK ta RNK* [To apply the resolution of the Central Committee and the RNA to Samiilenkova]. (1932, August 14). *Pravda Pryluchchyny – The Truth of Pryluchchyna*, p. 1 [in Ukrainian].

18. Dotsenko, I. (1933, January 5). *Shkola sotsiialistychnoho mista* [School of the Socialist City]. *Visti VUTsVK–News of the All-Ukrainian Central Executive Committee*, p. 4 [in Ukrainian].

19. Kyrychenko. (1932, November 7). *Vchynky kurkulsykh pidlabuznykiv suvoro zasudyty* [The actions of kurkul sycophants must be strictly condemned]. *Poliskyi komunar (Korop) – Polissky Communard (Korop)*, p. 4 [in Ukrainian].

20. Konovalov. (1932, November 17). *Kurkuli khlib khovaiut i rodychiv zaokhochuiut* [Kurkuls hide their bread and encourage their relatives to do so]. *Poliskyi komunar (Korop) – Polissky Communard (Korop)*, p. 1 [in Ukrainian].

21. Koltsov, P. (1931, July 20). *U Koriukivtsi “maiutsia”* [They “toil” in Koriukivka]. *Bilshovytskyi shliakh (Koriukivka) – Bolshevik Road (Koryukivka)*, p. 2 [in Ukrainian].

22. Koliastruk, O. (2003). *Prеса USRR v konteksti polityky ukrainizatsii (20-30-ti roky XX st.)* [Press of the Ukrainian SSR in the context of the policy of Ukrainization (1920s-1930s)]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

23. Kostiv, M. (2018). *Khlibozahotivelna kampaniia 1932-ho na Chernihivshchyni (za materialamy mistsevoi presy)* [Grain procurement campaign of 1932 in Chernihiv region (based on local press materials)]. In *«Artificial Famines in Ukraine of the 20 th century»*. *Proceedings of the International Conference, 16 May 2018* (pp. 165-170). Kyiv – Drohobych: Kolo [in Ukrainian].

24. Kuchma. (1933, July 23). Khto vynen u neshchasnykh vypadkakh [Who is to blame for accidents]. *Za sotsialistychnyi vrozhai (Bakhmach) – For a Socialist Harvest (Bahmach)*, p. 1 [in Ukrainian].

25. Kuts. (1931, May 23). Yikh ispyty ne turbuiut [They don't care about exams]. *Kolhospne zhyttia (Oster) – Collective Farm Life (Oster)*, p. 2 [in Ukrainian].

26. Lukianets, K. (2019). Ekzystentsiinyi vybir nyzovykh vykonavtsiv khlibozahotivel pid chas Holodomoru za materialamy raionnoi presy Chernihivskoi oblasti [Existential choice of local executants of grain procurements during the Holodomor on the materials of the Chernihiv regional local press]. In *“The problem of existential choice during the Holodomor-genocide”*. *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, 20 November 2019* (pp. 243-253) [in Ukrainian].

27. Liubavskiy, R. (2016, May 29). Robochi kluby i radianizatsiia dozwillia trudivnykyv Kharkova u 1920-ti roky [Workers' clubs and Sovietization of the leisure time of Kharkiv workers in the 1920 s]. *Ukraina Moderna – Modern Ukraine* [in Ukrainian]. Retrieved from <http://uamoderna.com/md/liubavsky-sovietization-workers-leisure-time> (Last accessed: 09.02.2024).

28. Malko. (1934, February 3). Kultrobota na zamku [Culture work is locked]. *Bilshovyk (Blyzniuky) – Bilshovyk (Blyzniuky)*, p. 2 [in Ukrainian].

29. Martynova, I. (2019). “Zhytlove pytannia” v Kharkovi u 1920-30-ti roky v dyskursi presy [“Housing issue” in Kharkiv in the 1920 s and 1930 s in the discourse of the press]. *Istoriia ta heohrafiia – History and Geography*, 56, 94-101 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.34142/2313-2345.2019.56.13>

30. Medrobotnyk. (1933, February 13). Zlochyntsia pokarano [The criminals were punished]. *Sotsialistychnyi nastup (Varva) – Socialist Offensive (Varva)*, p. 2 [in Ukrainian].

31. Kovalenko, O., Podkur, R., Vasyliiev, V., & Lysenko, O. (Eds.). (2012). Nastroi ta povedinka naseleennia Chernihivshchyny v umovakh stalinskoï revoliutsii “zghory”. 1928-1938 [Sentiments and behavior of the population of Chernihiv Oblast in the conditions of the Stalinist revolution “from above” (1928-1938)]. Chernihiv: Vydavets Lozovyi V. M. [in Ukrainian].

32. Naistar. (1933, March 27). Osvitiany Rashivky ostonon hotuvannia do sivby. Zapliamuvaty vchynky Zinchenka, Zimbalevskoi ta Kytsi [Educators of Rashivka aside from preparing for sowing. Let's tarnish the actions of Zinchenko, Zimbalevska and Kytsia]. *Budivnyk sotsializmu (Hadiach) – The Builder of Socialism (Hadyach)*, p. 4 [in Ukrainian].

33. Ochevydets. (1931, September 15). Khtos povynen reahuvaty

[Somebody has to react]. *Bilshovytskyi shliakh (Koriukivka) – Bolshevik Road (Koryukivka)*, p. 2 [in Ukrainian].

34. Perechen (na mirnoe vremya) A) svedenij, sostavlyayushih voennuyu tajnu i ne podlezhashih oglasheniyu v celyah ohraneniya voennyh interesov SSSR. B) svedenij, sostavlyayushih tajnu i ne podlezhashih oglasheniyu v celyah ohraneniya ekonomiko-politicheskikh interesov SSSR [List (for peacetime) of A) information that constitutes a military secret and is not subject to disclosure to protect the military interests of the USSR. B) information that constitutes a secret and is not subject to disclosure to protect economic and political interests of the USSR]. *State Archives of the Chernihiv region. Fund R-3621. Inventory I. Case 20. Sheets 43-74* [in Russian].

35. Pidkurkulnykovi dano vidsichi [Pidkurkulnyk was repulsed]. (1932, August 25). *Kolhospna pratsia (Mena) – Collective Farm Work (Mena)*, p. 2 [in Ukrainian].

36. Plian provedennia XV-richchia Zhovtnevoi revoliutsii po Kup'ianskomu r-nu [Plan for the 15 th anniversary of the October Revolution in the Kupiansk district]. (1932, October 24). *Kolektyvnyi shliakh (Kupiansk) – Collective Road (Kupyansk)*, p. 2 [in Ukrainian].

37. Pohorilyi. (1933, August 1). Dosvid Milok pereiniaty vsim kolhospam [The experience of Milky should be adopted by all collective farms]. *Pravda Pryluchchyny – The Truth of Pryluchchyna*, p. 1 [in Ukrainian].

38. Ponomarenko, M. (1932, February 24). Kholodna shkola y litni nastroi v roboti Riabushanskykh kerivnykiv [Cold school and summer moods in the work of Riabushanka leaders.]. *Pravda Zmiivshchyny – The Truth of Zmiivshchyna*, p. 2 [in Ukrainian].

39. Raizdorovinspektor Harytskyi. (1931, August 18). Nash raion nebezpechnyi na dyzenteriiu. Vsi na borotbu za chystotu [Our district is dangerous for dysentery. All for the fight for cleanliness]. *Bilshovytskyi shliakh (Koriukivka) – Bolshevik Road (Koryukivka)*, p. 4 [in Ukrainian].

40. Raikomisiia. (1933, April 28). Plian-kalendar provedennia mizhnarodnoho proletarskoho sviata I-ho travnia v Menskomu raioni [The plan-calendar for holding the international proletarian holiday of May 1st in the Mena district]. *Kolhospna pratsia (Mena) – Collective Farm Work (Mena)*, p. 1 [in Ukrainian].

41. Raionova komisiia. Postanova komisii pro perevedenia dnia presy 4/V-33 roku [Resolution of the commission on the holding the day of press on 4/V-33]. (1933, May 5). *Konopliar S-Budshchyny – Konoplyar of S-Budshchyna*, p. 1 [in Ukrainian].

42. Redaktsiia hazety “Rozghornutym frontom” z velykym zhalem povidomliaie... [The editors of the newspaper “Rozhornutim frontom” inform

with great regret.]. (1931, November 26). *Rozghornutym frontom (Kozelshchyna) – With an expanded front (Kozelshchyna)*, p. 4 [in Ukrainian].

43. Rybalka, M. (1933, May 5). Zatysskuvacha samokrytyky Sheveleva pokaraty [A clamper of self-criticism Shevelev should be punished]. *Kolektyvist Hlukhivshchyny – Collectivist of Glukhiv Region*, p. 2 [in Ukrainian].

44. Rik upertoi pratsi [A year of hard work]. (1932, August 25). *Kolhosna pratsia (Mena) – Collective Farm Work (Mena)*, p. 1 [in Ukrainian].

45. Rubanyk, V. (1933, December 6). Zlamaty opir danynskykh holovotesiv [To break the resistance of the Danyyna thugs]. *Chervona Nosivshchyna – Red Nosivshchyna*, p. 2 [in Ukrainian].

46. Samarin (1930, April 30). Tikaie vid roboty, yak didko vid ladanu [Runs away from work like hell from incense]. *Pravda Pryluchchyny – The Truth of Pryluchchyna*, p. 2 [in Ukrainian].

47. Sypchenko, I. (2015). Raionna presa Sumshchyny 30-kh rr. XX st. yak zasib ideolohichnoho vplyvu na masy [The district press of the Sumy region in the 1930s as a means of ideological influence on the masses]. *Obraz – Image, I*(16), 130-137 [in Ukrainian].

48. Soveshanie po hudozhestvennomu vospitaniyu detej [Meeting on artistic education of children]. (1933, January 3). *Pravda – The Truth*, p. 4 [in Russian].

49. Soproniuk, T. (2021). Sviato 8 bereznia v roky Holodomoru (na materialakh raionnoi presy Chernihivshchyny). [The holiday of March 8 during the Holodomor years (on the materials of local press of Chernihiv region)]. *Siverianskyi litopys – Severyan Chronicle, 5*, 75-80 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5732907>

50. Tymoshyk, M. (2017). Raionni hazety yak orhanizatory silkorivskoho rukhu v umovakh stverdzhennia v Ukraini komuno-bilshovytskoi systemy [District newspapers as organizers of the farmers' correspondents; movement in the conditions of the establishment of the Commune-Bolshevik system in Ukraine] *Siverianskyi litopys – Severyan Chronicle, 4*, 215-222 [in Ukrainian].

51. Treba vzhity nehainykh zakhodiv [Immediate measures must be taken]. (1932, November 21). *Pravda Pryluchchyny – The Truth of Pryluchchyna*, p. 1 [in Ukrainian].

52. Kulchyskyi, S. (Ed). (2012). Ukrainske radianske suspilstvo 30-kh rr. XX st.: narys povsiakdennoho zhyttia [Ukrainian Soviet society in the 1930 s: essays on everyday life]. Kyiv: Institute of History of Ukraine [in Ukrainian].

53. Fihe, I. (1932, July 21). Vbyto tov. Horbacha I. S. [Comrade I. S. Horbach was killed]. *Bilshovytskyi shliakh (Koriukivka) – Bolshevik Road (Koryukivka)*, p. 2 [in Ukrainian].

54 Chaban. (1932, April 27). Ne sviatkuvaty, a siiaty [Do not celebrate,

but sow]. *Kolhospna pratsia (Mena) – Collective Farm Work (Mena)*, p. 1 [in Ukrainian].

55. Shvachych. (1932, November 22). Nehaino sudyty [Judge immediatel]. *Chervona trybuna (Myrhorod) – Red Tribune (Myrhorod)*, p. 1 [in Ukrainian].

56. Yakubovskiy, I. & Starovoit, S. (2023). Uriadovi postanovy na shpaltakh raionnoi presy 1932-1933 rr. yak zasib formuvannya vykryvlenykh uiavlenn pro orhanizatoriv Holodomoru (za materialamy hazet Kyivskoi ta Chernihivskoi obl.) [Government Laws in District Press Columns in 1932-1933 as a Means of Shaping Distorted Perceptions of the Organizers of the Holodomor (Based on Materials from Newspapers of the Kyiv and Chernihiv Regions)]. *Storinky istorii – History Pages*, 57, 255-269 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.57.2023.294441>

57. Yarema. (1931, September 15). Khulihanyt ne slid [Do not harm]. *Bilshovytskyi shliakh (Koriukivka) – Bolshevik Road (Koryukivka)*, p. 4 [in Ukrainian].

58. Kenez, P. (1985). *The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929*. Cambridge: Cambridge University Press.

59. Lasswell, H. (1927). The Theory of Political Propaganda. *American Political Science Review*, 21/3, 627-631.

60. Lenoë, M. E. (1998, August). Agitation, Propaganda, and 'Stalinization' of the Soviet Press, 1922-1930. *The Carl Beck Papers in Russian & East European Studies*, 1305.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2024.

Mykhailo Kostiv,

PhD (History),

Head of the Genocide, Crimes Against Humanity and War Crimes Research

Department, National Museum of the Holodomor Genocide

3 Lavrska St., Kyiv 01015, Ukraine

e-mail: kostivmb@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4101-6661>

Web of Science Researcher ID: AAV-5522-2020

Scopus Author ID: 57218419170

Ukrainian SSR Local Press of the early 1930s as a Source for Everyday Life History

The article examines district newspapers of different regions of the Ukrainian Socialist Soviet Republic as a source for studying certain aspects of everyday life in the Ukrainian village of the early 1930s, such as economic and political campaigns (in particular, sowing and grain harvesting campaigns, as well as dekurkulization and collectivization), anti-religious propaganda, the state of the spheres of culture, education, medicine, etc.

Despite its heavily propagandistic content and censorship restrictions, the local press contains valuable messages that reflect the realities of its time, such as the deficit of the most necessary things, including food and clothing, inaccessible healthcare system, spread of epidemics, searches and confiscations during the Holodomor, unsuccessful attempts of the government to plant new cultural phenomena, farmers' indifference to propaganda and even acts of resistance to the policies of the communist regime. Most of these valuable insights can be found in the publications by so-called "robsilkors" ("workers' and farmers' correspondents") the majority of whom were local and, therefore, carefully collected the information on the grounds. However, almost all the everyday life realities mentioned in the newspapers are shown through the lens of economic and political campaigns, which underlines the ideological role of the press.

Finally, because of the lack of archival documents, local newspapers of the Ukrainian SSR, when assessed critically, become a truly valuable and unique source of information about everyday life practices and local history of specific cities and villages in the early 1930s.

Keywords: propaganda, local press of Ukrainian SSR, early 1930s, Holodomor, workers' and farmers' correspondents', everyday life, grain procurements, collectivization.